

Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης

Τόμ. 7 (2021)

Βιβλιοπαρουσίαση: Παπανδρέου, Μ. (2020). Συμμετοχική μάθηση στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία: Κατανοώντας τις γλώσσες των παιδιών και ενισχύοντας τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες μάθησης και έρευνας. Σοφία

Μαρία Καμπεζά

doi: [10.12681/dial.28546](https://doi.org/10.12681/dial.28546)

Copyright © 2021, Μαρία Καμπεζά

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καμπεζά Μ. (2021). Βιβλιοπαρουσίαση: Παπανδρέου, Μ. (2020). Συμμετοχική μάθηση στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία: Κατανοώντας τις γλώσσες των παιδιών και ενισχύοντας τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες μάθησης και έρευνας. Σοφία. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 7, 267–270. <https://doi.org/10.12681/dial.28546>

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Παπανδρέου, Μ. (2020). Συμμετοχική μάθηση στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία: Κατανοώντας τις γλώσσες των παιδιών και ενισχύοντας τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες μάθησης και έρευνας. Σοφία

Μαρία Καμπεζά

Πανεπιστήμιο Πατρών

Το βιβλίο της Μαρίας Παπανδρέου *Συμμετοχική μάθηση στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία: Κατανοώντας τις γλώσσες των παιδιών και ενισχύοντας τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες μάθησης και έρευνας* αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική προσθήκη στην ελληνόγλωσση συλλογή αξιόλογων συγγραμμάτων για ζητήματα που αφορούν στη μάθηση των παιδιών, και παράλληλα καλύπτει την ανάγκη για μια ολοκληρωμένη και δομημένη με συνεκτικό τρόπο πρόταση προσέγγισης της κοινωνικής διάστασης της μάθησης στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία. Δεν είναι μόνο οι πολλές και πρωτότυπες εκπαιδευτικές και ερευνητικές ιδέες που μπορεί να βρει ο αναγνώστης, και οι οποίες εστιάζουν στην ανάπτυξη ποιοτικών και συνεργατικών σχέσεων μέσα στο πλαίσιο της τάξης. Είναι και η διαμόρφωση ενός στέρεου θεωρητικού πλαισίου για τη συμμετοχική μάθηση, μέσα στο οποίο η σύνδεση των διαφορετικών μαθησιακών περιβαλλόντων (οικογένεια, σχολείο, ευρύτερη κοινότητα) και η σημασία της αξιοποίησης όλου του φάσματος των πόρων των παιδιών αναδεικνύονται ως αναγκαιότητα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Το βιβλίο προσεγγίζει την εκπαιδευτική πράξη ως δυναμική διαδικασία που σχετίζεται πάντα με το συγκεκριμένο πλαίσιο, το χώρο και το χρόνο στον οποίο λαμβάνει χώρα, και όχι ως αποτέλεσμα εφαρμογής τεχνικών, μοντέλων ή προδιαγεγραμμένων οδηγιών.

Αναδεικνύοντας σύγχρονες μελέτες, αλλά και το πλούσιο ερευνητικό έργο που πραγματοποιείται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, το βιβλίο απαρτίζεται από τρία μέρη και 11 κεφάλαια συνολικά. Είναι ενδιαφέρον ότι παρόλο που τα τρία αυτά μέρη διατηρούν την αυτονομία τους, περιλαμβάνουν μεταξύ τους σημαντικές διασυνδέσεις επιτρέποντας στον αναγνώστη του βιβλίου την ευκαιρία να εμβαθύνει σε επιμέρους θεματικές, αλλά και να αντιληφθεί τη σύνδεση των θεωρητικών προσεγγίσεων με τα διάφορα ζητήματα που πραγματεύεται κάθε μέρος.

Στο πρώτο μέρος αναλύονται οι θεωρητικές παραδοχές της Μ. Παπανδρέου, η οποία υιοθετώντας την κοινωνικοπολιτισμική θεωρία αντιλαμβάνεται τη μάθηση ως μια συλλογική κατασκευή νοήματος και συνεπώς

Υπεύθυνη επικοινωνίας: Μαρία Καμπεζά, kampeza@upatras.gr, Αναπλ. Καθηγήτρια, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, Πανεπιστήμιο Πατρών

αναδεικνύει την έννοια της συμμετοχής ως μια σημαντική προϋπόθεση για μάθηση. Προσδιορίζονται βασικές έννοιες της κοινωνικοπολιτισμικής θεωρίας (όπως για παράδειγμα ο διαμεσολαβητικός ρόλος των πολιτισμικών εργαλείων και των άλλων, η εσωτερίκευση ή οικειοποίηση μέσω συμμετοχής, η σημασία της ΖΕΑ και οι αντίστοιχες παιδαγωγικές στρατηγικές που έχουν αναπτυχθεί) και εξετάζεται, επίσης, η προσέγγιση των αποθεμάτων γνώσης με έναν τρόπο ευσύνοπτο και παράλληλα διεισδυτικό. Πρόκειται για μια διάσταση στο ζήτημα της άτυπης γνώσης των παιδιών που προχωράει πέρα από την απλή επικέντρωση στα έργα των παιδιών ως μέσο κατανόησης της σκέψης τους για συγκεκριμένα ζητήματα. Η συγγραφέας αναδεικνύει τη σημασία της κατανόησης του πλούτου της γνώσης και του εύρους των πόρων που φέρνουν τα παιδιά στο σχολείο και της αξιοποίησής τους για την ενίσχυση της συμμετοχικής μάθησης.

Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η έννοια της συμμετοχής μέσα από την οπτική των δικαιωμάτων των παιδιών να εκφράζουν τη γνώμη τους, και αυτή να λαμβάνεται υπόψη, να θεωρούνται ειδήμονες για τα θέματα που τα αφορούν και να καθοδηγούν τη δική τους μάθηση. Η έννοια της συμμετοχής είναι σύνθετη και οι παραδοχές για την παιδική ηλικία αποτελούν έναν από τους βασικούς συντελεστές, ο οποίος μπορεί να περιορίσει ή να ενισχύσει τη συμμετοχή των παιδιών. Προκειμένου να φωτιστούν οι διαφορετικοί παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τη συμμετοχή, στα κεφάλαια του δεύτερου μέρους του βιβλίου παρουσιάζονται βασικά μοντέλα και προτάσεις (όπως για παράδειγμα η προσέγγιση των σχολείων του Reggio Emilia, τα μονοπάτια συμμετοχής του Shier, η ανάδειξη της φωνής των εκπαιδευτικών και των γονέων), που υποστηρίζουν στην πράξη τη συμμετοχική μάθηση, προσφέροντας μια σύγχρονη ματιά για τη συνεχώς εξελισσόμενη τάση, τα τελευταία χρόνια, στην έρευνα που αφορά στην παιδική ηλικία: το πέρασμα από την έρευνα για τα παιδιά στην έρευνα με ή μαζί με τα παιδιά. Στην κατεύθυνση αυτή οι οπτικές μέθοδοι έρευνας (όπως είναι οι εικόνες, τα σχέδια, οι κατασκευές, οι φωτογραφίες) αποτελούν κατάλληλους τρόπους που συμβάλλουν στην ενδυνάμωση των παιδιών και τα διευκολύνουν να εκφράσουν τις ιδέες και τις εμπειρίες τους. Καθώς προσφέρονται πολλά παραδείγματα σχετικών ερευνών, η συγγραφέας δεν παραλείπει στο τέλος αυτής της ενότητας να αναφερθεί στις προκλήσεις και τους περιορισμούς της συμμετοχικής έρευνας με τα παιδιά, παραμένοντας πιστή στον παιδαγωγικό προσανατολισμό της: «χρειάζεται να έχουμε κατανοήσει αφενός ότι καμία γλώσσα δε μας επιτρέπει την αυτόματη και πλήρη πρόσβαση στον κόσμο τους κι αφετέρου ότι η πραγματικότητα είναι πάντα υποκειμενική, και εκφράζεται ανάλογα με το πώς τη βιώνουν τα άτομα» (σ. 259). Η πρόκληση μάλλον βρίσκεται στον επαναπροσδιορισμό του ρόλου του ερευνητή και του εκπαιδευτικού, στο πώς γίνεται αντιληπτή η συνθετότητα της σκέψης του παιδιού και η πολυεπίπεδη φύση των νοημάτων.

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου, το οποίο είναι αφιερωμένο στην επικοινωνιακή διάσταση της μάθησης, παρουσιάζεται με εύστοχο τρόπο η πρόταση της Μ. Παπανδρέου για ουσιαστική συμμετοχή των παιδιών στην

καθημερινή πρακτική της τάξης αλλά και στην έρευνα. Δημιουργώντας ευκαιρίες για έκφραση των παιδιών με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, παρέχοντας τα κατάλληλα μέσα και αξιοποιώντας διαφορετικές επικοινωνιακές πρακτικές διαμορφώνεται μια διαδικασία ανταλλαγής νοημάτων και ερμηνειών, συνδέοντας το παιδί με τους άλλους, αναδεικνύοντας την παραγωγή και την κατανόηση νοημάτων από τους συμμετέχοντες ως προϋπόθεση της επικοινωνίας. «Η συμμετοχή κάθε παιδιού επηρεάζεται από τις γλώσσες που είναι αποδεκτές και τις αναπαραστατικές πρακτικές που υποστηρίζονται μέσα σε μια σχολική κοινότητα, αλλά και από τις σχέσεις που έχουν οι σχολικές πρακτικές με τις επικοινωνιακές πρακτικές που είναι οικείες σε κάθε παιδί (από το οικογενειακό και κοινωνικό του πλαίσιο)» (σ. 267). Με άλλα λόγια, σε αυτό το μέρος του βιβλίου συνδέεται η συμβολική δραστηριότητα των παιδιών με τη συμμετοχική μάθηση και προσφέρονται πολλά παραδείγματα μέσα από τις γλώσσες που χρησιμοποιούν τα ίδια για να επικοινωνήσουν και για να μάθουν. Συγκεκριμένα, στα κεφάλαια 8-11 αναπτύσσονται σε βάθος τα χαρακτηριστικά και η σημασία της γλώσσας του σώματος, του συμβολικού παιχνιδιού, της σχεδιαστικής δραστηριότητας και του κατασκευαστικού παιχνιδιού. Η επιλογή αυτή δεν εξαντλεί τις γλώσσες των παιδιών αλλά αποτελεί μια συνειδητή επιλογή προκειμένου να υπάρξει εμβάθυνση, αξιοποίηση της θεωρίας και παρουσίαση και ανάλυση παραδειγμάτων. Η συγγραφέας επικεντρώνεται σε διαδικασίες που είναι κυρίαρχες στη ζωή των μικρών παιδιών και έχουν παράλληλα μια πολυτροπική διάσταση που επιτρέπει μια παρόμοια αντιμετώπιση και όλων των άλλων τρόπων έκφρασης που μπορεί να έχουν τα παιδιά στη διάθεσή τους. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι προτάσεις που παρουσιάζονται δεν προωθούν μια οπτική «συνταγής», αλλά αφήνουν χώρο στον αναγνώστη για σκέψη και αναστοχασμό σχετικά με την αξιοποίησή τους σε διαφορετικές συνθήκες, με διαφορετικά παιδιά.

Οι γνώσεις και η εμπειρία της Μ. Παπανδρέου στο θέμα που πραγματεύεται το βιβλίο είναι εμφανείς στον τρόπο που «χτίζει» τα επιχειρήματά της, υποστηρίζοντας την κατανόηση του αναγνώστη στα επιμέρους ζητήματα και ενθαρρύνοντάς τον να μελετήσει συνδυαστικά διαφορετικές ενότητες. Είναι μεγάλο ευτύχημα ότι η Μ. Παπανδρέου έχει εργαστεί στο παρελθόν ως νηπιαγωγός, διότι αυτή η εμπειρία της επιτρέπει να ενσωματώνει με τρόπο ουσιαστικό και αποτελεσματικό τις θεωρητικές προσεγγίσεις στην εκπαιδευτική πρακτική, καθώς επίσης και να αξιοποιεί ερευνητικά εργαλεία με τρόπο απόλυτα εναρμονισμένο στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Το γεγονός ότι κάθε κεφάλαιο περιλαμβάνει παραδείγματα από τις σχολικές τάξεις ή ερευνητικές παρεμβάσεις στις οποίες τα παιδιά έχουν ενεργητικό ρόλο, διευκολύνει την κατανόηση των θεωρητικών ζητημάτων. Αποδεικνύει την αμοιβαία σχέση ανάμεσα στην έρευνα και την πράξη καθώς στα κείμενα του βιβλίου η μια τροφοδοτεί συνεχώς την άλλη, επιτρέποντάς μας να διαπιστώνουμε τους τρόπους αξιοποίησης των προτεινόμενων μεθοδολογικών εργαλείων με στόχο να διευκολύνουμε τα παιδιά να ακουστούν, να παράγουν νοήματα και να τα μοιραστούν με τους άλλους.

Στις σελίδες του βιβλίου της Μ. Παπανδρέου οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί μπορούν να βρουν συγκεντρωμένη τη σύγχρονη βιβλιογραφία γύρω από το ζήτημα της συμμετοχής και να ανακαλύψουν τους όρους που συχνά «δανειζόμαστε» από τη διεθνή βιβλιογραφία μεταφρασμένους με σαφή και επιστημονικό τρόπο, οι εν ενεργεία εκπαιδευτικοί μπορούν να βρουν επιχειρήματα και τρόπους να «εμπιστευθούν» τα παιδιά, και οι ερευνητές της εκπαίδευσης μπορούν να αντλήσουν μεθοδολογικά εργαλεία για να εμπλουτίσουν την έρευνά τους, επιτρέποντας σε όλα τα παιδιά να συμμετέχουν με το δικό τους τρόπο. Επιπλέον, η οργάνωση του βιβλίου παραπέμπει σε μια συνειδητή επιλογή της συγγραφέως να εμπλέξει τον αναγνώστη σε διάλογο, να τον ενθαρρύνει να προβληματιστεί και να αναστοχαστεί: οι δραστηριότητες στοχασμού που προτείνονται σε κάθε κεφάλαιο καλούν όλους τους αναγνώστες να αξιοποιήσουν τα θεωρητικά εργαλεία, εξυπηρετώντας τόσο την εξοικείωση με τη λογική μιας ερευνητικής διαδικασίας, όσο και το μετασχηματισμό σε εργαλεία καθημερινής πρακτικής.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, το βιβλίο της Μ. Παπανδρέου είναι σημαντικό και ιδιαίτερο. Αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ένα υποδειγματικό διδακτικό εγχειρίδιο για φοιτητές/τριες Παιδαγωγικών Τμημάτων, το οποίο υπηρετεί τον εκπαιδευτικό του στόχο με συνέπεια μέσα από το πλήθος των θεωρητικών αναφορών και σχετικών παραδειγμάτων, ένα αξιόπιστο εργαλείο για διδάσκοντες/ουσες σε πανεπιστημιακά Παιδαγωγικά Τμήματα, αλλά και μια επιστημονικά τεκμηριωμένη πρόταση για ερευνητές/τριες που στηρίζεται σε ένα μοντέλο προώθησης της συμμετοχικής μάθησης. Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αυτή παρουσίαση δεν μπορώ να μην αναφερθώ στην εξαιρετική μεταφορά με την οποία ξεκινά η εισαγωγή του βιβλίου, και η οποία συγκίνησε κι εμένα όταν τη πρωτοδιάβασα, και νομίζω περιγράφει πολύ εύστοχα την/τον εκπαιδευτικό που επιθυμεί τη συμμετοχή: «Πρέπει να μπορούμε να πιάνουμε την μπάλα που μας πετούν τα παιδιά και να τη γυρίζουμε πίσω σε αυτά, με έναν τρόπο που να τα κάνει να συνεχίσουν το παιχνίδι με εμάς» (Fillipini, 1990 στο Edwards, 2001, σ. 258).

Βιβλιογραφία

Edwards, C. (2001). Συνεργάτης, στοργικός τροφός και καθοδηγητής: Οι ρόλοι του δασκάλου του Reggio Emilia στην πράξη. Στο C. Edwards, L. Gandini, & G. Forman (Eds.), *Reggio Emilia: Οι χίλιες γλώσσες των παιδιών* (σσ. 255-282). Πατάκη.